

RECENZE A ANOTACE

SKOCZEŃ, Izabela. *Implicatures within Legal Language*

Cham: Springer, 2019, 172 s. ISBN 978-3-030-12534-9.

Ondřej Glogar*

V poslední době si (zejména u zahraničních právních teoretiků) můžeme povšimnout zvýšeného zájmu o souvislosti mezi interpretací práva a běžnou komunikací.¹ Jedním z příkladů tohoto přístupu je i kniha *Implicatures within Legal Language*, kterou se pokusím v následujícím textu přiblížit. Její autorkou je Izabela Skoczeń, polská právní teoretička působící na Katedře právní teorie Jagellonské univerzity v Krakově.² Ve svých odborných pracích se zaměřuje především na možnou aplikaci teorií filozofie jazyka v jurispudenci, a to zejména při interpretaci práva či v jiných případech právní komunikace.³ Na toto výzkumné zaměření pak logicky navazuje i její první monografie *Implicatures within Legal Language*.

Obdobně jako mnoho jiných právních teoretiků si Skoczeń všímá spojitosti mezi právem a komunikací, tedy především že právo můžeme chápat jako systém právních norem, které lze zkoumat a které mohou působit pouze za předpokladu, že jsou jazykově (tedy komunikativně) vyjádřeny.⁴ V recenzované knize se nezabývá stylem právního jazyka či obecným významem právních termínů, ale zejména otázkami spojenými s pragmatikou jazyka. Pragmatiku můžeme zjednodušeně chápat jako snahu o zkoumání jazyka

* Mgr. Bc. Ondřej Glogar, doktorand, Katedra právní teorie, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Ph.D. student, Department of Legal Theory, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: ondrej.glogar@mail.muni.cz / ORCID: 0000-0003-0962-8139

¹ Viz např. MARMOR, Andrei. *The Language of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2014, 163 s. ISBN 978-0198714538; Popř. CAPONE, Alessandro a Francesca POGGI (eds.). *Pragmatics and law: philosophical perspectives*. Cham: Springer, 2016, Perspectives in pragmatics, philosophy & psychology. ISBN 978-3-319-30383-3.

² Viz Curriculum Vitae: Izabela Skoczeń. *Academia* [online]. 2021 [cit. 11. 2. 2021]. Dostupné z: <https://jagiellonian.academia.edu/IzabelaSkocze%C5%84/CurriculumVitae>

³ Viz např. SKOCZEŃ, Izabela. Minimal Semantics and Legal Interpretation. *International Journal for the Semiotics of Law – Revue internationale de Sémiotique juridique* [online]. 2016, roč. 29, s. 615–633 [cit. 11. 2. 2021]. ISSN 1572-8722. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11196-015-9448-3>

⁴ Např. dle WEINBERGER, Ota. *Norma a instituce: (úvod do teorie práva)*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 35 a 122. ISBN 80-210-1123-8.

v jeho každodenním užívání. S tím souvisí i nutnost vnímání mimojazykových (pragmatických) jevů, souvisejících např. s psychologií člověka – jeho záměry a vnímáním, ale též s ruchy v rámci komunikačního procesu či kontextem.⁵ Stěžejní osobností v tomto lingvisticko-filozofickém proudu je zejména Paul Grice a jeho koncept kooperačního principu, podle nějž mají účastníci konverzace určitým způsobem kooperovat, aby dosáhli vzájemného porozumění.

Na tento přístup reaguje Izabela Skoczeń ve své knize a přispívá do diskuze o tom, zda lze na právní komunikaci nahlížet obdobně jako na běžnou komunikaci a nakolik jsou využitelné pragmalingvistické studie v právní oblasti. Autorka na základě analytického rozboru a kritického přístupu k jednotlivým pragmatickým teoriím vytvořila v knize *Implicatures within Legal Language* vlastní koncepci právní komunikace, kterou nazývá strategickým principem. Její teorie kombinuje Griceův kooperační princip a ve druhé fázi strategický přístup. Účastníci právní komunikace tak podle Skoczeń jako jistý předběžný krok nejprve aplikují kooperační princip, na jehož základě vyvodí všechny možné významy promluvy,⁶ a následně z nich v souladu se strategickým principem vyberou ty pro ně nejvhodnější.

Jak už napovídá název, dílo není pouhou lingvistickou prací, ale jejím stěžejním cílem je zhodnocení toho, nakolik jsou jmenované přístupy použitelné v právní oblasti a pro právní jazyk. Autorka se zaměřuje na komunikaci mezi zákonodárcem a soudy, jinými slovy na procesy, kdy zákonodárce vytváří text právního předpisu a soudy jej následně interpretují. V knize si klade otázku, zda se zmíněné subjekty řídí kooperačním principem, nebo se naopak při komunikaci řídí zcela jinými zásadami příznačnými pro právní prostředí, a případně o jaké zásady se jedná.

Skoczeń následuje v knize *Implicatures within Legal Language* historický vývoj pragmatiky a lze říct, že tak postupuje ve výkladu relativně systematicky. Nejprve popisuje prakticky „zakládající“ teorii tohoto oboru, tedy Griceův kooperační princip a konverzační maximy. Nezůstává pouze u tohoto, ale rozebírá též mnohé navazující tzv. neogriceovské teorie, které Grice v určitých aspektech kritizovaly, reflektovaly a navrhovaly možné úpravy původní teorie. Vzhledem k tomu, že uvedené pojmy nemusí být pro právní odbornou veřejnost zcela známé, dovoluji si zde nejprve ve zkratce shrnout jejich význam.

Paul Grice ve své studii *Logic and Conversation* z roku 1975 nastolil určitý pragmatický obrat ve zkoumání jazyka, když poukázal na nutnost sledovat to, jak je jazyk reálně používán v jednotlivých promluvách. Podotýká, že lidé výpovědi obvykle nesdělují pouhé jednotlivé významy slov, které jsou určitým způsobem uspořádány. Kromě toho,

⁵ Blíže viz např. ČERNÝ, Jiří. *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia, 1996, s. 361. ISBN 80-85885-96-4; Popřípadě viz HIRSCHOVÁ, Milada. *Pragmatika v češtině*. 2. vyd., v Karolinu první, doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2013, 335 s. ISBN 978-80-246-2233-0.

⁶ Vhodnější by bylo uvést, že účastník vyvodí všechny možné implikatury, tento pojem však bude vysvětlen až dále v textu.

co plyne z dílčích významů slov, zahrnují promluvy i další sdělení, které Grice nazývá konverzační implikatury. Vezměme si kupříkladu následující konverzaci:

„A: Máš hlad?”

B: Právě jsem dosnídal.⁷

Z jednoduchého významu slov (sémantiky) výpovědi B neplyne žádná informace o tom, zda má B hlad. V návaznosti na poznatky pragmatiky však z jeho výpovědi můžeme vyvodit implikaturu, která odpověď na otázku A poskytne. Jelikož lze předpokládat, že B kooperuje a snaží se vést konverzaci řádně, svou výpovědí dává účastníkovi A odpověď, že hlad nemá, protože právě dosnídal.

Vzhledem k dané snaze účastníků konverzace je tak podle Grice komunikace řízena tímto kooperačním principem: „*At' je tvůj příspěvek do konverzace takový, jak to v dané fázi konverzace vyžaduje přijatý účel nebo zaměření rozhovoru, jebož se účastníš.*“⁸ Vymezenou obecnou zásadu Grice dále konkretizoval v jednotlivých maximách, které člení na maximum kvantity, kvality, relevance a způsobu. Ve zmíněném příkladu tak B porušil maximum relevance, když na první pohled neodpověděl na položenou otázku, kterou mu A položil (neřekl, zda má hlad, pouze že již snídal). Účastník konverzace A by tak správně měl kooperovat a vzhledem k tomuto porušení maximy hledat určité vyvození a doplnění sdělení, které sice nebylo explicitně vyjádřeno, ale mluvčí je nepřímě sděloval. Jinými slovy by měl hledat implikaturu, což v tomto případě bude odpověď na jeho otázku, že B hlad pravděpodobně nemá, jelikož právě dosnídal.

Jádrem knihy Izabely Skoczené je právě posouzení, nakolik Griceovy poznatky a zejména implikatury fungují v rámci právního jazyka. V návaznosti na Andreie Marmora (potažmo též Francescu Poggi) dochází k závěru, že kooperační princip sám o sobě bez dalších úprav nemůže být pro právní jazyk použitelný. V právní oblasti totiž mnohdy účastníci komunikují bez snahy o kooperaci, naopak s dosti protichůdnými zájmy. Kupříkladu strany v rámci sporu mohou mít odlišný pohled na interpretaci určitého ustanovení (a tedy na význam určité promluvy, respektive na to, jakou implikaturu tato promluva vyvolává), a proto spíše než kooperativně jednájí strategicky.⁹ Skoczené se však zaměřuje především na komunikaci mezi zákonodárcem a soudy, přičemž i v této komunikaci podle ní převažuje strategický princip – obzvláště když soudy interpretují určité ustanovení bez ohledu na možný záměr zákonodávce.

Skoczené však nepřejímá Marmorův skepticizmus docela a je nadále přesvědčená o určitém významu Grice pro jurisprudenci. Přichází totiž s dvoufázovým postupem kombinujícím jak prvky kooperačního principu, tak strategického přístupu. Aby si totiž

⁷ SKOCZENÉ, Izabela. *Implicatures within Legal Language*. Cham: Springer, 2019, s. 1. ISBN 978-3-030-12534-9.

⁸ GRICE, Paul H. Logic and Conversation. In: COLE, Peter a Jerry L. MORGAN (eds.). *Syntax and Semantics 3* [online]. New York: Academic Press, 1975, s. 45 [cit. 11. 2. 2021]. ISBN 978-0127854236. Dostupné z: <https://www.ucl.ac.uk/lis/studypacks/Grice-Logic.pdf>

⁹ Viz SKOCZENÉ, 2019, op. cit., s. 29.

účastník mohl vybrat, jakou implikaturu je pro něj nejvíc strategické použít, „*musí mít nejprve sortiment možných implikatur, ze kterých si může vybrat tu pro něj nejbhodnější.*“¹⁰ Aby tedy bylo možné přistoupit k selekci, je vhodné nejprve aplikovat nástroje kooperační řeči a vyvodit všechny možné implikatury (a zároveň tak anticipovat možné postoje protivníky). Popsaný postup označuje Skoczeń za strategický princip, který shrnuje následovně: „*Předpokládej, že komunikace je kooperativní, vyvod' všechny implikatury, a pak v druhé fázi aplikuj strategické maximy na vyvozené implikatury (předvídej, jaké implikatury si vybere nebo bude ignorovat tvůj posluchač či mluvčí).*“¹¹

K tomuto závěru autorka prakticky dochází již v závěru druhé kapitoly. V dalších částech popisuje jednotlivé negriceovské přístupy, které Griceův koncept v mnohém reflektují a kritizují, a případně podle nich koriguje a doplňuje závěry z druhé kapitoly. Tento přístup považují za vhodný, jelikož může eliminovat nejednoznačnosti ve vymezené teorii, doplnit ji či ji jinak upřesnit, o což se autorka ostatně i snaží (například prostřednictvím následného rozlišování pragmatického obohacení oproti implikaturám).

Jednotliví Griceovi „následovníci“ polemizovali podle Skoczeń obecně se dvěma aspekty Griceovy teorie. Jednak s určitou redundancí počtu konverzačních maxim, jednak s Griceovým konceptem toho, „co je řečeno“ promluvou.¹² První zmíněnou oblast prozkoumává třetí kapitola a kupříkladu popisuje teorii relevance, podle níž by se všechny konverzační maximy daly sloučit pod jedinou, a to právě maximu relevance („buď relevantní“). Skoczeń dochází k přesvědčení, že určité zjednodušení konverzačních maxim může být vhodné i pro právní oblast.¹³ V návaznosti na strategický princip, který nebere takový ohled na způsob sdělení, tak podle ní lze nepochybně vypustit například maximu způsobu.

V ostatních ohledech se však autorka se závěry teorie relevance rozchází. Podle Skoczeń je daná teorie pro právní diskurs nedostatečná především pro svou zakořeněnost v psychologické rovině komunikujících osob.¹⁴ Příjemci právní komunikace (např. při interpretaci zákona) totiž mnohdy nenásledují význam, který se nabízí jako základní a neobvyklejší (z pohledu obecné heuristiky). V tomto lze nepochybně s autorkou souhlasit. Jednak je problematique, že ne vždy se soudy přikloní k té nejintuitivnější interpretaci, jednak je však podle mě i otázkou, z pohledu koho relevanci hodnotit. Lze si totiž představit, že kupříkladu u zákonného ustanovení budou různé osoby přikládat jinou relevanci jiným významům, a to nejen při jeho výkladu, ale již při procesu vzniku komunikačního aktu. Na podobu znění zákona má totiž vliv značné množství osob a každá z nich může

¹⁰ SKOCZEŃ, 2019, op. cit., s. 40.

¹¹ Ibid., s. 40.

¹² Viz Ibid., s. 51–52.

¹³ Viz Ibid., s. 87.

¹⁴ Viz Ibid., s. 83.

mít odlišný pohled na to, jaké nejintuitivnější chápání lze předvídat a jak podle toho ustanovení zákona formulovat. Minimálně tedy v této právní komunikaci se nabízí více pohledů na relevanci promluvy a význam nemůže plynout toliko z toho, co komunikující obvykle za obsah promluvy považují.

To může souviset i s otázkou významu, jak k ní autorka komplexně přistupuje v páté kapitole. Pojem významu Skoczen představuje v návaznosti na jeho různá pojetí od krajního internalistického pohledu (význam je tvořen intencí mluvčího) po externalistické teorie (význam je dán konvencemi a kontextem).¹⁵ Uvedené dva koncepty je nutné chápat jako krajní póly, jejichž ryzí variantu snad nezastává žádný lingvista. Jednotlivé teorie se tedy vyskytují na různých bodech škály od těch, které favorizují internalismus, až po ty spíše externalistické.

Skoczen v závěru dochází k přesvědčení, že pro právní oblast musí převážít spíše externalistické pojetí, tedy že „význam v právu je určen (ontologicky konstituován) vnějšími faktory.“¹⁶ Při poznávání významu však zdůrazňuje, že se může nabízet více než jeden význam výpovědi. Proto musí být „aplikován strategický rámec, aby bylo možné vysvětlit (epistemickou) selektivitu pragmatických jevů v právu,“ který shrnuje i prostřednictvím tzv. strategické supermaximy: „usiluj o svůj cíl prostřednictvím výběru vhodných implikatur.“¹⁷

Skoczen určitě nelze vytknout, že by se omezovala pouze na základní poznatky lingvistiky, ale zabývá se též otázkami, na kterých se neshodnou ani jazykovědci. Názorně se to projevuje v části, která se zabývá otázkou toho, „co je řečeno“ promluvou a hranicemi mezi sémantikou a pragmatikou. Za význam výpovědi totiž můžeme v krajním pólu považovat pouze významy jednotlivých slov, které jsou určitým způsobem syntakticky uspořádány (čemuž zjednodušeně odpovídá tzv. minimalismus v pojetí Emmy Borg).¹⁸ Např. podle Françoise Recanatiho však pragmatický význam nemusí tvořit pouze „dovolení“, která jsou vyvolána syntaktickou či sémantickou strukturou věty.¹⁹ „Co je řečeno“ může být ovlivňováno i postupy spočívajícími v tzv. pragmatickém obohacení, díky němuž je výpověď určitým způsobem „doplňována“ bez ohledu na její sémantiku. Skoczen na jednotlivých právních případech dokládá, že významnou rolí při rozpoznávání významu ustanovení právního předpisu hraje nepochybně i pragmatické obohacení.²⁰ Jinými slovy, z právní praxe plyne, že soudci při interpretaci z textu vyvodí určité doplnění, které není odvoditelné ani ze sémantiky, ani ze syntaxe příslušné věty. Pro názornost si dovoluji uvést příklad z české rozhodovací praxe.

¹⁵ Viz Ibid., s. 122 a násl.

¹⁶ Ibid., s. 157.

¹⁷ Ibid., s. 157–158.

¹⁸ Viz Ibid., s. 91.

¹⁹ Viz Ibid., s. 95.

²⁰ Viz Ibid., s. 100.

Velký senát trestního kolegia Nejvyššího soudu se ve svém nedávném rozhodnutí ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 15 Tdo 110/2021, zabýval výkladem § 205 odst. 4 písm. b) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, který stanovuje vyšší trestní sazbu pro krádež v případě, že pachatel spáchal takový trestný čin „*za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu, za živelní pohromy nebo jiné události vážně ohrožující život nebo zdraví lidí, veřejný pořádek nebo majetek.*“ Nejvyšší soud tímto rozhodnutím v podstatě sjednotil odlišné právní názory na kvalifikaci krádeží v době koronavirové pandemie, kterou lze považovat právě za takovou „jinou událost“ ve smyslu výše citovaného ustanovení. Zjednodušeně řečeno, nalézací soudy v projednávané věci interpretovaly ustanovení tak, že pro přísnější kvalifikaci postačuje, aby byl trestný čin spáchán za takové „jiné události“ bez dalšího. Nejvyšší soud se však s tímto výkladem neztotožnil a konstatoval, že pro použití dané kvalifikované skutkové podstaty musí být jednoznačně prokázána věcná souvislost spáchané krádeže s takovou „jinou událostí“.

Ze sémantiky fráze „za jiné události“ však plyne pouze časová souvislost krádeže a dané události (jak lze odvodit ze slovníkového významu předložky „za“ ve spojení s genitivem).²¹ Stejně tak si daná fráze nevynechává žádné syntaktické doplnění (neobsahuje kupříkladu žádnou elipsu). To, že pro použití kvalifikované skutkové podstaty musí mít krádež věcnou souvislost s koronavirovou pandemií (jako jinou událostí vážně ohrožující život nebo zdraví lidí), můžeme z toho důvodu považovat za pragmatické obohacení. Jistým způsobem lze proto na výklad Nejvyššího soudu nahlížet jako na volné doplnění dalšího významu plynoucího z pragmatiky. Význam daného ustanovení je tím obohacen o podmínku, že krádež s touto „jinou událostí“ věcně souvisí.

Izabela Skoczeń po většinu své monografie čerpá příklady z anglosaské právní kultury. Před samotným závěrem se však autorka snaží o dokreslení využitelnosti implikatur (a jiných pragmatických nástrojů) i v jiném kontextu. Na konkrétních případech rozhodnutí polských soudů ukazuje, že lze implikatury plně uplatnit rovněž v polském právním prostředí. Vzhledem k podobnosti systémů tedy můžeme dovést, že je tento koncept s největší pravděpodobností uplatnitelný i v českém právním diskursu, čemuž napovídá i uváděný příklad recentního rozhodnutí českého Nejvyššího soudu.

V knize *Implicatures within Legal Language* Izabela Skoczeń nepochybně inovativně přispívá do současné debaty o právní pragmatice. Jak autorka tvrdí v závěrečném shrnutí, kniha „*podává vysvětlení mechanismu jazykové výměny mezi zákonodárcem a soudy.*“²² Je samozřejmě otázkou, zda se vůbec o jazykovou výměnu (ve významu oboustranné komunikace) jedná. Byť se autorka snaží doložit, že i zákonodárce mnohdy reaguje na soudní

²¹ Viz heslo „za“ in HAVRÁNEK, Bohuslav et al. *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český, v. v. i., 2011 [cit. 11. 2. 2021]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=za&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

²² SKOCZEŇ, 2019, op. cit., s. 171.

rozhodnutí například prostřednictvím přijetí určité právní úpravy,²³ jedná se, podle mého názoru, spíše o marginální případy. Navíc lze poukázat na to, že vydáním určitého zákona či změnou zákona totiž zákonodárce spíše komunikuje (pokud vůbec) s adresáty právních norem, nikoliv primárně se soudy. Nabízí se tedy, zda můžeme takovou reakci zákonodárce spočívající v přijetí právní úpravy vůbec považovat za komunikaci mezi ním a soudy, nebo zda se spíše jedná pouze o soubor jednostranných komunikačních aktů.

Z knihy současně plyne, že se autorka zaměřuje pouze na komunikaci mezi zákonodárcem a soudy. Tyto komunikační akty pak nicméně pokládá obecně za právní jazyk a přisuzuje mu určité charakteristiky, což však může inklinovat k zdání, že dané charakteristiky má právní jazyk všeobecně. Byť je pochopitelné, že výzkum je nutné určitým způsobem omezit, bylo by vhodné toto omezení zdůraznit a v závěrech upřesnit, o jakém „právním jazyce“ autorka mluví. Jsem totiž přesvědčen, že právní komunikaci nelze omezovat na jazykovou výměnu mezi zákonodárcem a soudy. Právní jazyk může být nepochybně nástrojem mnoha rozličných typů komunikace a nepochybně by se tak dalo uvažovat o ověření aplikovatelnosti konceptu Izabely Skoczeń i v těchto jiných oblastech.

²³ Např. viz *Ibid.*, s. 38.